

ПУБЛИЧНА ДИСКУСИЯ

„ДЕТЕТО МЕЖДУ ТРУДОВАТА МИГРАЦИЯ, ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ НОРМИ И РАЗШИРЕНОТО СЕМЕЙСТВО“

ДОКЛАД

КОНТЕКСТ И ВЪВЕДЕНИЕ

Публичната дискусия “Детето между трудовата миграция, институционалните норми и разширеното семейство”, организирана в партньорство между Омбудсмана на Република България и РОМАКТ - съвместната програма на Европейската комисия и Съвета на Европа, се проведе на 12 декември 2022 г. в София. Събитието беше излъчвано на живо в платформата Zoom и във фейсбук.

Преди официалното начало на панелните дискусии, Ана Оприсан - програмен ръководител на РОМАКТ на Съвета на Европа покани участниците да разгледат фотографската изложба “Децата на трудовите мигранти” на Лина Кривошиева. Фотографиите могат да бъдат разгледани на [ТОЗИ ЛИНК](#).

I. ОБОБЩЕНИЕ

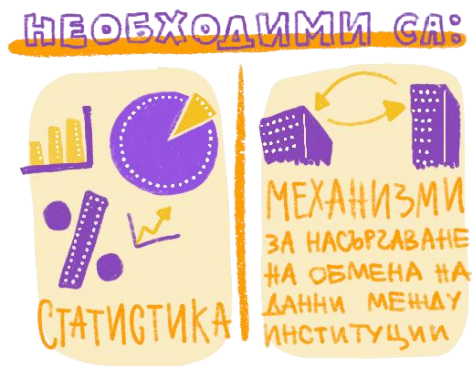
ОСНОВНИ ПОСЛАНИЯ, ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Участниците в дискусията очертаха основните проблеми и отправиха общи послания и препоръки за предприемане на необходимите стъпки на ниво политики и тяхното прилагане.

Основните изводи и препоръки могат да бъдат обединени в следните групи:

Необходимост от ясни дефиниции, адекватни данни и подобрена връзка между институциите

- Набелязана беше нуждата от по-ясно определение на тази група деца, за да се избегне стигматизация, от една страна, и от друга - да се осигури навременно разпознаване на детето в риск и нуждите му от достъп до адекватни услуги. Необходими са актуални данни и официална статистика, която очертава обхвата на проблема;
- Всички участници изтъкнаха нуждата от подобряване на взаимодействието между институциите, създаване на интегрирана информационна система и навременна обмяна на данни.

По-качествено сътрудничество между институциите:

- Създаването на интегрирани услуги, които синхронизират действията на образователната, здравната и социалната система, беше потвърдено като важна задача пред институциите;
- Необходимо е да се разработят процеси и механизми, които позволяват установяване на уязвимост във възможно най-ранен етап, включително от учители, социални служби и др. и активизират достъп до тези услуги.

Облекчаване на процедурите по настойничество и попечителство и създаване на възможност за уведомяване на институциите при заминаване

- Докладът на РОМАКТ "Оставените деца: между трудовата миграция, институционалните норми и разширеното семейство", изготвен въз основа на проучване в периода ноември 2020 - януари 2021 г. в 9 общини в България изтъква, че на практика "...по закон не е възможно родителите да искат формализиране на временни грижи, включващи други членове на семейството или приятели, докато те отсъстват поради заетост в чужбина. Това означава, че при обстоятелства, при които съдът се включва в случаи на оставени деца (или такива, чиито родители смятат да ги оставят), родителите са в положение на уязвимост или наистина в опасност." Силно беше подчертана препоръката да се намали комплексността на правните процедури по трансфер на настойничество, така че те да бъдат достъпни и разбираеми от местните общности и родителите да не бъдат ощетявани.

- Препоръчва се разработване на процес, в който родител да може да уведомява/декларира пред съответните институции, че за детето им ще полага грижи друго лице за определен период от време, като това да задейства мултидисциплинарен екип, който да подкрепя съответното семейство или лице, без да започне процедура по извеждане на детето. Намерението е по-скоро да се повиши родителския капацитет на полагащия грижи, съответно като бъде насочен към социални услуги и помощи;

Фокус върху подкрепата за социалните работници

Участниците се съгласиха, че нараства нуждата от добре подготвени социални работници, като същевременно има нужда да се осигурят:

- Адекватно заплащане на техния труд;
- Изграждане на капацитет, включително обучения за развитие на разбиране относно културата, бита и начина на живот на различните ромски субгрупи, така че да могат да осигуряват съответна психологическа и друг вид подкрепа на семействата;

- Възможности за постоянно развитие и осигурена супервизия.

Промяна в нагласите

- Налице са разнообразни мерки за справяне с проблема, но тяхното прилагане често е формализирано и това се приема за норма както от обществото, така и от институциите;
- Феноменът на оставените деца бива нормализиран в местните общности, от което следва, че те рядко се обръщат към институциите, за да сигнализират за деца в риск;
- Термините трябва да се използват внимателно и с грижа, за да се избегне стигматизация на децата и семействата.

Превенция

- Повишаването на информираността на родителите за ефектите върху детското развитие в следствие на тяхното отсъствие беше отбелязано като потенциална мярка за превенция на част от рисковете.

Подкрепа за цялото семейство

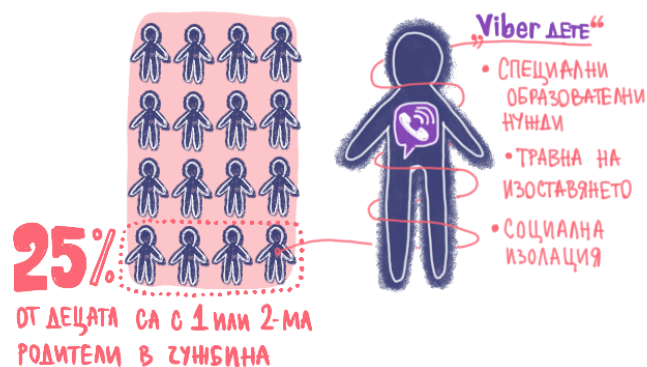
- Комплексността на проблема изисква мерки за подкрепа за цялото семейство както за родителите, така и за близките, които се грижат за децата, включително психологическа помощ, осигуряване на здравно покритие и др.

II. ПОДРОБНИ ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ АНГАЖИМЕНТИ

Ключови послания, подчертаващи обхвата и сериозността на проблема с децата на трудовите мигранти (наречени в събитието "вайбър деца"), както и призови за спешни действия бяха отправени в първия панел от дискусиата, модерирани от Омбудсмана на Република България проф. Диана Ковачева. Народни представители, както и ръководители на съответните институции и международни организации коментираха настоящата ситуация и начертаха възможни решения.

Политическа воля

И двамата народни представители, взели участие в панела, поеха ангажимент да предложат необходими изменения в законодателната рамка, които биха помогнали за справяне с проблемите на децата на трудовите мигранти. Беше отбелязано, че по данни на информационната система на Министерството на образованието над 39 000 деца, които са отпаднали от училище, имат поне един родител, който работи в чужбина. Въпреки че няма конкретни данни за това дали тези деца са записани в училище в друга държава, можем да предположим, че голям процент от тях са останали извън системата на образованието. Политиците заявиха воля да съдействат за подпомагането на специалистите, работещи в социалната система, включително за предоставяне на по-голямо финансиране за техните възнаграждения и повишаване на квалификацията, така че системата като цяло да бъде по-подготвена да посреща и бъдещи социални предизвикателства.

Ролята на институциите

Представителите на основните институции по темата - Министерството на труда и социалната политика, Министерството на образованието и Държавната агенция за закрила на детето откриха настоящите мерки за прилагане на законодателството на национално и местно ниво. Макар проблемът с оставените деца да е познат на институциите, беше призната необходимостта от специално внимание върху тази група, особено в две направления:

- Събиране и анализ на данни;
- Подобрена координация между институциите, за да се постигнат целите за предоставяне на интегрирани услуги, включващи образователната, здравната и социалната системи;
- Разработване на работна дефиниция за децата на трудовите мигранти.

Приемането на Националния план за действие за Европейската гаранция за детето и очакваното приемане на 2-годишния план дават добра основа за прилагане на препоръките от доклада на РОМАКТ. Финансови ресурси от Оперативната програма за развитие на човешките ресурси ще бъдат налични за осъществяване на мерки от плана от страна на общини и неправителствени организации. Те бяха насърчени да разработят проекти, например чрез [мярката "Бъдеще за децата"](#). Специфични препоръки бяха отправени във връзка с поддържането на връзка с родителите, които

са заминали в чужбина за няколко месеца и трудно биват идентифицирани от държавните информационни системи.

Международният контекст

Участниците във форума отбелязаха неизменния международен аспект на проблема, който не е уникален за България. Докладчикът на ПАСЕ за въздействието на трудовата миграция върху децата изтъкна добрата възможност да се използва настоящият момент за предприемане на конкретни действия, предвид приемането на новата [Стратегия за правата на детето](#) на Съвета на Европа.

Ръководителят на отдела за роми и неуседнали към Съвета на Европа обърна внимание на факта, че докато пълният обхват и въздействие на проблема все още не е напълно ясен, има достатъчно доказателства за масово нарушаване на човешки права. Тя изрази готовността на Съвета на Европа, чрез програма РОМАКТ, да работи активно с всички заинтересовани страни, така че да се намери системно решение на проблемите.

Един от важните фактори за справяне с негативните последствия на трудовата миграция и разделянето на семейства е достъпът до интернет. Става все по-очевидно, че липсата на достъп до добра интернет връзка може да представлява нарушение на основни човешки права, особено за семействата, които общуват основно онлайн. Осигуряването на достъп до интернет трябва да остане фокус на институциите, наред с останалите дискутирани мерки.

Представителят на УНИЦЕФ за България потвърди своя ангажимент за продължаване на партньорството по темата и начерта четирите ключови препоръки на организацията:

- Промени в законодателната рамка за облекчаване на процедурите по настойничество и попечителство;
- Създаване на възможности за доставчиците на здравни, образователни и социални услуги да имат

чувствителност към тази специфична група деца; разработване на протоколи за справяне с агресията, емоционални трудности и др.;

- Намаляване на стигмата и повишаване на капацитета на доставчиците на услуги;
- Включване на родители-трудова мигранти като фактор за уязвимост при оценката на нуждите на децата и осигуряване, че те няма да останат изключени от достъп до услуги.

УНИЦЕФ потвърждава, че няма индикация за понижение на данните, които посочват, че 25% от децата в България са с родители трудови мигранти (от техен отчет през 2014 г.). Напротив - наблюденията са за влошаване на ситуацията, поради което организацията призовава за осигуряване на актуални данни за обхвата на проблема.

НАСТОЯЩАТА СИТУАЦИЯ

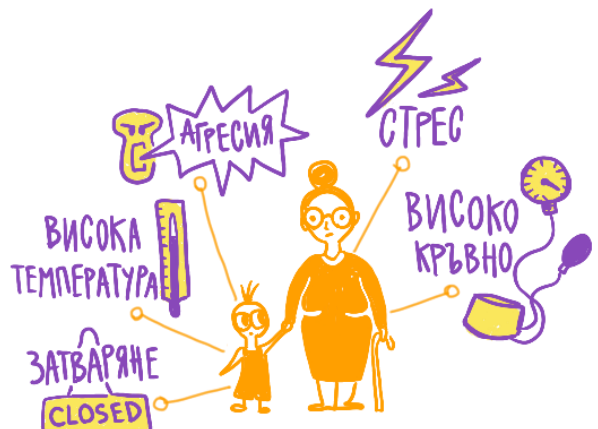
Измеренията на проблема с децата на трудовите мигранти бяха представени в детайл чрез представяне на доклада на РОМАКТ ["Оставените деца: между трудовата миграция, институционалните норми и разширеното семейство"](#), практиката на офиса на Омбудсмана на Република България и изследване на Института по философия и социология на БАН във втория панел на дискусията.

Всички участници се обединиха около стряскащите факти за задълбочаване на проблема, който засяга все по-голяма част от населението, независимо от етническа принадлежност и досега често е бил пренебрегван от институциите.

Представена беше практиката на Омбудсмана, свързана с темата за оставените деца. Близко 400 от общо 1000 сигнала към институцията, свързани с правата на детето, са за деца, които имат поне един родител, работещ в чужбина. В много от случаите тези деца са подложени на сериозен риск техните права да бъдат нарушавани.

Емпирично изследване, проведено от БАН разкрива основните негативни последици върху децата на трудовите мигранти:

- Влошено здравословно състояние - физическо и психическо;
- Повишена консумация на алкохол, тютюневи изделия и наркотични вещества;

- Влошено емоционално състояние - потиснатост, нетипична тревожност, депресии;
- Самоизолация, агресия;
- Влошаване на успеха и поведението в училище, бягства, неизвинени отсъствия;
- Попадане на неподходящи сайтове и контакти в интернет пространството, риск от експлоатация, включително сексуална;
- Промяна в ценностите - семейството и образованието престават да бъдат ценност.

Достъп до презентациите на панелистите:

- [Презентация на Лилия Макавеева, национален проектен координатор на РОМАКТ за България](#)
- [Презентация на д-р Ева Жечева, директор на дирекция "Права на детето", Омбудсман на Република България](#)
- [Презентация на д-р Ана Попова, Институт по философия и социология, БАН](#)

ПРЕПОРЪКИ ОТ ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО

Дискусионният панел с участници, представители на организации, работещи на терен с деца на трудови мигранти, потвърди основните изводи, направени в предходните изказвания и препоръките за мерки, отправени в доклада на РОМАКТ.

Гледната точка на ООН представи заместник-председателят на Комитета за правата на децата в организацията, откроявайки системния характер на проблема и необходимостта от комплексен подход за решаването му в неговите многобройни измерения. Потвърдено беше мнението, че има нужда от подобряване на координацията между институциите, както и необходимостта от централизирано събиране на адекватни данни чрез информационна система.

Добри практики за справяне с проблема за оставените деца бяха представени от неправителствената организация Save the Children - Румъния, сред които се откриха:

- Въвеждане на нормативни промени за припознаване на тази специфична група, включително процедури за временно делегиране на родителски права;
- Провеждане на широкомащабна национална информационна кампания за повишаване на осведомеността;
- Директно предоставяне на услуги за 12 500 деца.

Участниците в дискусията споделиха, че макар да има разписани правила и процедури, често институциите са далечни и дори плашещи за някои групи от населението, което води до понижено доверие и липса на сътрудничество. Изтъкната беше нуждата от "по-приятелски" и ориентирани към човека социални услуги. Наръчникът на РОМАКТ за местни социални услуги в Румъния беше споменат като подходящ ресурс по темата.

Експертите от гражданските организации споделиха виждането, че е ключово да има системи и механизми, които дават възможност за най-ранно засичане на рискови фактори и задействане на достъп до специфични услуги на децата и семействата.

Дискусията засегна и темата за бедността. От една страна, беше споделена гледната точка, че бедността е основна причина за самата трудова миграция, което пък води до оставяне на децата от техните родители. Засегнат беше и аспектът, че дори и семейства, които живеят над прага на бедността, също са сериозно засегнати. Въпреки сравнително доброто им финансово състояние, оставените деца от такива семейства са изложени на сериозни рискове за психологическото им здраве, образователните постижения, достъп до здравни услуги и социална интеграция. Беше отправен призив за действия в посока на изграждане на услуги, насочени към цялото семейство, а не само върху индивидуални деца - родителите и роднините също имат нужда от социална и здравна защита. ("Най-добрата грижа за семейството идва от самото семейство.")

Препоръчва се синхронизиране на информационните системи сред страните от ЕС, отново подчертавайки международното измерение на проблема.

Представители на организациите на гражданското общество изтъкнаха свои наблюдения, че често прилагането на практика на процедурите се формализира в крайна степен и са необходими мерки за постигане на реални резултати, а не само отчитане на показатели на хартия. Рядко институциите се самосезират без конкретен сигнал от граждани или НПО, а в същото време в много общности проблемът с децата на трудовите мигранти е нормализиран и гражданите нямат изградена култура да отправят сигнали.

Препотвърдено беше предизвикателството, споделено и от други участници в дискусиите, относно правните и административни процедури за учредяване на временно настойничество/попечителство, които в настоящата правна уредба са по-скоро наказващи, отколкото подкрепящи родителите, защото се прилагат само, ако родителят е лишен от родителски права, поставен е под запрещение или е починал. На практика, родителите не могат да прехвърлят или отстъпят родителските си права на роднини и биха останали без никакви родителски права, ако поискат да бъде учредено настойничество/попечителство за децата им в тяхно отсъствие. По тази причина, най-честият случай е родителите да не информират социалните служби за своите планове за трудова миграция. Изтъкна се още веднъж нуждата от преразглеждане на законодателната рамка в тази насока.

Неправителствените организации отбелязаха и проблема с малкия капацитет и ниското заплащане на местните социални служби. Бяха споменати случаи, в които само един социален работник отговаря за няколко общини.

ВЪЗМОЖНИ СЪПКИ ОТ ИНСТИТУЦИИТЕ

Последният панел от събитието включи експерти от Министерството на образованието, Агенцията за социално подпомагане и зам.-кметът на Община Борован, които дискутираха по следните въпроси:

- *Как можем да приложим на практика отправените препоръки за подобрена координация между институциите?*
- *Какви нужди имат институциите, за да могат да предоставят по-качествени услуги на разширените семейства на децата на трудовите мигранти?*

Представителят на МОН сподели за подхода на държавата, който е основан на това училището да бъде контактна точка за всички социални услуги за деца и семействата им. Споделено беше за определени дефицити в така прилагания модел, тъй като е важно институциите да бъдат по-близо до децата в риск и техните семейства, а не обратното. За да се постигнат смислени резултати, е необходимо системата да бъде по-неформална и близо до децата.

Във връзка с целта за осигуряване на интервенция в най-ранен етап на детското развитие, бяха споделени планове за преместване на детските ясли в системата на МОН.

Независимо от местоположението на родителите, е важно институциите да са в контакт и да работят с тях. Необходими са програми, насочени към поведението на децата, както и обучени експерти, които да работят с родителите, използвайки нови начини за достигане до тях, например чрез изнесени родителски срещи, съвместно организирани дейности и др.

Макар училищата да са ключово звено в решаването на предизвикателствата пред децата и семействата на трудовите мигранти, те не могат да останат единствената възможност. Ясна е нуждата от подобрена координация с други социални и здравни услуги.

Участниците предложиха надграждане на вече съществуващите общински комисии за детето в насока сътрудничество и координиране на усилията на заинтересованите страни на местно ниво за подкрепа на децата и техните семейства. Заявена беше воля за изпълване с повече смисъл на този вече изграден механизъм.

В коментар от публиката беше споделено виждането, че е важно децата на трудовите мигранти като група да бъдат разглеждани в по-общия контекст на децата в нужда от подкрепа. Има нужда от подобен подход за всички групи в риск, независимо от причините. Представен беше и пример за изграждане на интегрирани услуги от Велико Търново в сътрудничество с [Ноу-Хау Център за алтернативни грижи за деца към Нов български университет](#), които се ангажираха да включат и темата за оставените деца в работата с общината.

Повдигнат беше и въпросът “Защо родителите не взимат своите деца, когато заминават в чужбина?” Той може да бъде зададен на европейско ниво, а заинтересованите страни могат да почерпят опит от практиките за интегриране на бежанци и мигранти, където има международна система. Трудовите мигранти в ЕС често нямат достатъчно информация за социалните системи в държавата, към която са се насочили.

Участниците във финалния панел се обединиха около няколко ключови нужди на институциите:

- Допълнителни човешки ресурси за социалните служби, педагогическите съветници, включително постоянно обучение и супервизия;
- Повишаване на финансовата подкрепа за социалните работници, тъй като в момента много от тях попадат в категорията “работещи бедни”;
- Развитие на уменията с фокус върху превенцията - дори на етап решение за заминаване в чужбина от страна на родителите и предоставяне на адекватна информация, така че да вземат най-доброто решение;
- Обучение за културата на ромските и турските общности, така че подкрепата да е адекватна за тях;
- Създаване на фонд за общините, който те да използват за спешни нужди на деца в риск и по специфично деца на трудови мигранти (особено важен за малките общини с ограничени бюджети).

Всички участници в дискуссионните панели се ангажираха да продължат работа и активно да си партнират по решаване на така важния проблем за оставените деца и през 2023 година.

Приложение 1: ПРОГРАМА И ГРАФИЧЕН ЗАПИС

9:00 – 9:15 Регистрация и чаша кафе

9:15 - 9:30 Представяне на изложба "Децата на трудовите мигранти"

Ана Оприсан, Съвет на Европа

9:30 – 10:25 Встъпителни думи и въведение в публичната дискусия

Водещ: *проф. д-р Диана Ковачева, Омбудсман на Република България*

- **г-жа Елени Цецеку**, Съвет на Европа, Ръководител на Отдел за ромите и неуседнали (видеообръщение)
- **г-жа Деница Сачева**, зам.председател на Комисията по труда, социалната и демографска политика в Народното Събрание
- **г-н Искрен Арабаджиев**, зам.председател на Комисията по труда, социалната и демографска политика в Народното Събрание
- **г-н Виорел Бадеа**, депутат, докладчик на ПАСЕ за въздействието на трудовата миграция върху децата
- **г-жа Надя Клисурска**, зам.министър на МТСП
- **д-р Мария Гайдарова**, зам. министър на образованието и науката
- **д-р Теодора Иванова**, председател на Държавната агенция за закрила на детето
- **г-жа Кристина Де Бройн**, представител на УНИЦЕФ в България

10:25 – 11:05 Ситуацията в България на децата на родители-трудова мигранти

Водещ: *Димитър Димитров, експерт на РОМАКТ/изпълнителен директор на Reach for change*

Излъчване на кратко видео - интервю с дете на трудови мигранти

- **г-жа Лилия Макавеева**, Национален координатор на Програма РОМАКТ: „Децата на трудовите мигранти, оставени в маргинализираните ромски общности“
- **д-р Ева Жечева**, Директор на Дирекция „Права на детето“, Омбудсман на Република България, „Институцията на омбудсмана в защита на правата и интересите на децата, чиито родители са трудови мигранти. Конкретни жалби, практики и препоръки“
- **гл. ас. д-р Ана Попова**, Институт по философия и социология на БАН: „Рискове пред децата на трудови мигранти, породени от дефицити в социализацията им“

11:05 – 11:15 Кратка почивка

11:15 – 11:55 Какво може и трябва да се направи

Водещ: *г-жа Ана Оприсан, Съвет на Европа, Програмен ръководител на РОМАКТ*

Гледната точка на ООН

- **доц. д-р Велина Тодорова**, заместник-председател на Комитета за правата на децата, ООН „Правата на децата в ситуация на миграция на родителите, според Комитета по правата на детето на ООН“
- **Опитът на Румъния**, **г-жа Анка Стамин**, Save the Children, Romania

Препоръките на експертите от международни организации и гражданския сектор

- **г-жа Елена Атанасова**, УНИЦЕФ
- **г-жа Пламена Николова**, директор „Политики за децата“, Национална мрежа на децата
- **г-н Огнян Исаев**, експерт на РОМАКТ/Програмен директор на Тръст за социална алтернатива

11:55-12:25 Възможните стъпки за предприемане от институциите

Водещ: *Лилия Макавеева*, Национален координатор на Програма РОМАКТ за България

Действия на органите за закрила

- **г-жа Татяна Предова** – държавен експерт в Дирекция „Приобщаващо образование“, МОН
- **г-н Емил Тодоров** – директор Дирекция „Закрила на детето“ в Агенцията за социално подпомагане и г-жа Цветанка Бахчеванджиева – и.д. н-к отдел ДМЗД/ДЗД АСП „Мерки и дейности за закрила на деца в риск“
- **г-жа Десислава Марковска**, зам.кмет на Община Борован

